



ELTE ÁJK
JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. KÉPES GYÖRGY
HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS
ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK
KEPES.GYORGY@AJK.ELTE.HU

2026. május 04.

1572. július 7-én meghalt II. Zsigmond Ágost, Lengyelország királya és Litvánia nagyfejedelme, aki a Jagelló dinasztia lengyel ágának utolsó férfi-tagja volt. Nemcsak fia, törvényes leánygyermekke sem volt: ágyasától, Barbara Giżyckától született Borbála nevű leánya egy Jakub Zawadzki nevű lengyel nemes felesége lett. A Jagellók kihalása értelem-szerűen óriási megrázkódtatást okozott a frissen létrejött lengyel-litván államnak. A megoldás – ugyanúgy, ahogy I. Lajos halálakor is¹ – a nemesek közösségére várt, akik az 1569. évi lublini unió óta litván társaikkal közös országgyűlésbe tömörültek.

Jan Zamoyski királyi titkár javaslatára a lengyel királyválasztásra – amely az 1569. évi lublini unió értelmében

Litvánia nagyfejedelmének megválasztását is jelentette egyben –valamennyi nemes részvételével történő szavazás (*electio viritim*) eredményeként, csak az aktuálisan uralkodó király halálát követően (*vivente rege*, azaz a király életében történő utódválasztás tilalma) került sor. A királyválasztást tehát, melynek folyamatát szintén részletesen szabályozták, mindig az *interregnum* időszakában kellett lefolytatni.²

A választás menete sokkal bonyolultabb volt, mint amit Magyarországon a 15–17. században ismertünk. Az *interregnum* időszakában három egymást követő országgyűlést kellett tartani. Az elsőt „összehívó” sejmnek (*sejm konwokacyjny*) nevezték, amelyen formálisan kihirdették a konföderációt, azaz a király nélküli nemesi kormányzást, s egyúttal kitűzték a királyválasztás időpontját.³ A második, királyválasztó országgyűlést (*sejm elekcyjny*) a fejenkénti részvétel miatt a varsói Wola mezőn tartották. Itt határozták meg azokat a feltételeket, amelyek betartását elvárták az új királytól.⁴ A harmadik, koronázó országgyűlés (*sejm koronacyjny*) színhelye Krakkó volt. A királynak itt már személyesen meg kellett jelennie és esküt kellett tennie a választási feltételek megtartására.

Az első interregnumból – Habsburg Ernő főherceg és IV. Iván cár ellenében – Valois Henrik francia herceg került ki győztesen, akivel szemben az 1573. májusi varsói királyválasztó sejm egy 21 pontból álló feltétellistát fogadott el. Ennek első pontja volt, hogy a rendeket örökre megilleti a szabad királyválasztás (*electio libera*) joga, de számos egyéb korlátozás is szerepelt benne, mint például hogy háború és béke kérdésében csak a *sejm*

dönthet, az uralkodó két évente köteles országgyűlést összehívni, valamint hogy „egyik nemzet szabadságjogai sem csorbulhatnak”. Az utolsó pont az ellenállási záradék volt, amely a király esküszegése esetére mindkét nemzet alattvalóit feloldozta az engedelmesség alól.⁵

Valois Henrik 1573. szeptember 10-én a párizsi Notre Dame székesegyházban tette le az esküt a fenti kondíciók megtartására. A huszonegy pontból álló feltételrendszere a későbbiekben ezért *Articuli Henriciani* („Henriki cikkelyek”) néven hivatkoztak, és az a közjogi szokás jött létre, hogy ezek minden további uralkodó számára kötelezőek voltak, minden egyéb választási feltétel csak kiegészítő jellegű lehetett ezekhez képest. Látszólag ezzel vissza is tért a *Rzeczpospolita* államélete a rendes kerékvágásba, csak hogy Henrik 1574. június 19-ére virradó éjjel kiszökött a Wawelből és hazautazott Franciaországba. Május 30-án ugyanis meghalt a bátyja, IX. Károly, amivel megüresedett a francia királyi trón. Ezzel a „szégyenteljes lépéssel” – 1572 után mindössze két évvel – ismét *interregnum* következett be Lengyelországban.⁶

Újra konvokációs sejmet kellett tehát tartani, amelyen kitűzték a királyválasztó országgyűlés időpontját. Ez esetben már nemcsak az orosz cár és a Habsburgok jelentek fel jelöltként, hanem – III. János svéd király (akinek II. Zsigmond Ágost húga, Jagelló Katalin volt a felesége) és számos lengyel vajda mellett – Báthory István, nemrégiben megválasztott erdélyi fejedelem is. Utóbbi választási szószólója Giorgio Blandrata, Bona Sforza lengyel királyné, II. Zsigmond Ágost édesanyjának korábbi udvari orvosa volt, aki megbízója



emberi erényei mellett a török Portával ápolta jó kapcsolatát is felhívta a figyelmet.⁷ Ennek ellenére az 1575. novemberi szenátusi szavazáson II. Miksa császár (azaz Miksa magyar király) kapta a legtöbb voksot, Báthoryra egyetlen szenátor, Andrzej Zborowski udvari marsall szavazott csupán.⁸

Hogy hogyan lett mégis Báthory István Lengyelország királya?

A történet bizonyos mértékig a fél évszázaddal korábbi magyar kettős királyválasztásra emlékeztet, ugyanis a már említett Jan Zamoyski által vezetett köz-nemesi tábor (*szlachta*) a főurak döntésével szemben nem volt hajlandó „német” (azaz Habsburg) uralkodót elfogadni uralkodójaként. Decemberi tömeges gyűlésükön így a lengyel és litván nemesek Báthoryt választották (ellen-)királlyá, mégpedig két erős érvre hivatkozva: az egyik a török veszély volt, amelyet így láttak elkerülhetőnek; a másik pedig a jelölt nőtlenessége, s ezáltal alkalmassága a Jagelló Anna királyi hercegnővel (II. Zsigmond Ágost másik húgával) való házasságkötésre.⁹

Báthory az 1576. februári erdélyi diétán elfogadta a „Henriki cikkelyeket” és a részére összeállított választási kondíciókat,¹⁰ a medgyesi templomban pedig – többek között lengyel és török követek jelenlétében – az esküt is letette azokra. A többletfeltételek között elsősorban olyan, főként külpolitikai jellegű követelések találhatók, amelyeket a későbbi királyokkal nem újíttattak meg a lengyel rendek.¹¹ Báthory 1576. április 23-án fegyveres kíséretével – Miksát megelőzve – bevonult Krakkóba, és május 1-jén a kujáviai püspök királlyá koronázta (a gnieznoi érsek megtagadta a

koronázást, mivel ő a szenátusi szavazáson Miksa mellett voksolt, és nem tartotta érvényesnek az ezzel szembehelyezkedő „másik” királyválasztást).

Az új király – nyilván nem személyes vonzalomból, hanem tisztán politikai megfontolásból – eleget tett a lengyel nemesek akaratának s egyúttal első választási feltételének is,¹² és közvetlenül a koronázást megelőzően a krakkói székesegyházban feleségül vette a nála tíz évvel idősebb Jagelló Annát, amivel dinasztikus kapcsolatba került a korábbi lengyel-litván uralkodóházzal. Fontos hangsúlyozni, hogy trónbetöltési jogát nem ez, hanem tisztán a *libera electio* alapozta meg – hiszen *de iure uxoris* III. János svéd király igénye Jagelló Katalin férjeként a választás pillanatában nyilvánvalóan erősebb lett volna.

Oroszország elleni hadisíkkereit ehelyütt nem említve, Báthory legfontosabb intézkedése egy új központi főbíróság felállítása volt először Lengyelországban (a Korona Törvényseke, 1578), majd 1581-ben Litvániában is. A Korona Törvényseke huszonhét, a magyar vármegyei közgyűlésekhez hasonló tartományi kisgyűléseken (*sejmik*) választott nemesi ülnökből, valamint a káptalanok által delegált hat egyházi személyből állt. A király a két fő-törvényszék javára lemondott legfőbb bírói felségjogáról, azaz a két új bírói fórum ítéletével szemben további fellegbezésnek nem volt helye.¹³ Megjegyzendő még, hogy 1579-ben egyetemi rangra emelte a jezsuiták által alapított vilniusi kollégiumot.

1586. december 12-én, tizenegy évvel a varsói tömeges köznemesi országgyű-

lésen történt megválasztása után Báthory István váratlanul meghalt. Az 1576-tól „társuralkodónak” tekintett Jagelló Anna még életben volt (sőt még tíz évet élt: 1596-ban, 73 évesen hunyt el), az 1573-ban törvényerőre emelt szabályok értelmében mégis bekövetkezett a harmadik *interregnum*. Ebből az özvegy királyné és (a Báthory által időközben nagykancellárrá emelt) Jan Zamoyski aktív közreműködésével III. János svéd király és Jagelló Katalin lengyel királyi hercegnő fia, Vasa Zsigmond svéd királyi herceg került ki győztesen, aki negyvenöt esztendőig, 1632 áprilisában bekövetkezett haláláig uralkodott a Lengyel Királyságban és a Litván Nagyfejedelemségben.¹⁴

Hivatkozások:

- ¹ Képes Képes György: Az 1385. évi krewói egyezmény – egy későbbi magyar királyi dinasztia felemelkedése. In: JOG.történet. VI. évfolyam, 2025. május 12.
- ² Roşu, Felicia: Elective Monarchy in Transylvania and Poland-Lithuania, 1569–1587. Oxford, 2017. Oxford University Press, 33. p.
- ³ Szádeczky Lajos: Báthory István lengyel királlyá választása, 1574–1576. Budapest, 1887. MTA, 47. p.
- ⁴ Maciejewski, Tadeusz: *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*. 5. kiadás. Warszawa, 2017. C. H. Beck, 51. p.
- ⁵ Gebei Sándor: A királyválasztás(ok), mint a Rzeczpospolita kódolt anarchiája (1573–1764). In: Guszmán Gergely (szerk.): *Korokon, tereken túl. Tanulmánykötet Kiss László tiszteletére*. Eger, 2023. Líceum Kiadó, 23–42., 26. p.
- ⁶ Gebei Sándor: Báthory István. A Lengyel-Litván Nemesi

Köztársaság királya, 1576–1586. *Rubicon* 27., 2016. 5–6. sz., 38–45., 40. p.
⁷ Szádeczky 1887, 173. p. Blandrata kortesbeszédét lásd u. o., 316–320. p.
⁸ Gebei 2016, 41. p.
⁹ Gebei 2016, 41. p.; Szádeczky 1887, 221–224. p.
¹⁰ Lásd: Szádeczky 1887, 379–380. p.
¹¹ Davies, Norman: *Lengyelország története*. Budapest, 2006. Osiris, 272. p.
¹² Szádeczky 1887, 226. p.
¹³ Rzegocki, Arkady: Polish Constitutional Traditions. In: Górniewicz, Arkadiusz – Szlachta, Bogdan (szerk.): *The Concept of Constitution in the History of Political Thought*. Warszawa-Berlin, 2017. De Gruyter, 113–122., 117. p.
¹⁴ Wandycz, Piotr: A szabadság ára. Kelet-Közép-Európa története a középkortól máig. Budapest, 2004. Osiris, 63–64. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Báthory István. Jan Matejko *Stefan Batory pod Pskowem* című festményének részlete (1872). Elérhető: https://gloszadniedmna.pl/wp-content/uploads/2022/09/Stefan_Batory.jpg
Letöltés ideje: 2026.03.06.